

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.
Ústav české literatury a komparatistiky FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
e-mail: Josef.Vojvodik@ff.cuni.cz

Posudek na diplomovou práci Ladislavy Součkové Linhartové
Ladislav Fuks: Vévodkyně a kuchařka – zjevení biedermeieru?

Ladislava Součková Linhartová předložila diplomovou práci, rozsahem, metodologickým i teoretickým zakotvením, vysokým stupněm reflexe, rozboru a interpretace zkoumaného uměleckého textu, na úrovni kvalitní disertace. Její „čtení“ Fuksova románu prismatickým z pohledu kultury a životního „pocitu“ biedermeieru je invenční a produktivní zároveň, neboť posunuje Fuksovu estetiku a obraz světa jeho románu do nového světla, vede k mnohdy překvapivým a nápaditým analogiím. Práce Ladislavy Součkové Linhartové je tedy zároveň také pokusem o jinou reflexi a recepci biedermeieru jako premoderního a možno říci i transhistorického stylu. Připomeňme jen téma konstituce (moderního) subjektu, jenž svoji subjektivitu rozvíjí z ideje uměleckého tvoření, jako je tomu např. v novelách a románech Eduarda Mörike, Franze Grillparzera, Georga Büchnera ad. Právě téma identity a integrace moderního subjektu do sociálního světa je velkým tématem literatury biedermeieru. Kromě toho okolnost, že Sigmund Freud domýšlí svoji teorii pudu thanatu v atmosféře Vídně kolem 1900, po velké přehlídce umění, bytové kultury a životního stylu biedermeieru na výstavě *Der Wiener Congress: Culturgeschichte 1800-1825* (1896) může vést k hypotéze, netkví-li moderna 20. století svými kořeny v hluboce regresivní a rezignativní idylce biedermeieru. Diplomantčina interpretace Fuksova románu přináší pro tuto hypotézu řadu pozoruhodných příkladů. Jedním z nich je obsesní téma smrti a umírání, u Fukce jistě nikoliv neobvyklé, avšak blízké také literatuře biedermeieru. Většina významných autorů biedermeieru – a jejich literárních postav – prožívá „nemoc k smrti“ (Mörike stejně tak jako Andersen, Stifter, Büchner ad.), často v alianci s touhou po životě, a hlavním, třebaže latentním nebo kryptickým, námětem jejich novel a románů je proces umírání (Gončarovův *Oblomov*), který začíná narozením a pokračuje dále jakoby „ve skrytu“: tam kde byl (v romantismu) eros, je v biedermeieru thanatos. S tím úzce souvisí také ty symptomy, které autorka nachází ve Fuksově románovém „revivalu“ biedermeieru: odpor k aktivismu a navzdory oblíbeným biedermeierovským vzdělavatelským a osvětovým činnostem také odpor k navenek obrácenému životu. To se promítá do poetiky narativní strnulosti, „panického ticha“ jako „po vymření“ a zároveň do „paniky“ ze smrti, čemuž v rovině narace odpovídá (např. u Stiftera) vyhýbání se vyústění příběhu do smrti. Umění je z tohoto hlediska pro autory biedermeieru zároveň i důležitým únikem, neboť umění ve zvláštním smyslu absorbuje ničivý potenciál smrti.

Ladislava Součková Linhartová se však ve svém rozboru a interpretaci Fuksova románu zdaleka nespolehá jen na originální nápady a asociace, nýbrž po diskusi stěžejních prací dosavadního bádání o kultuře a literatuře *biedermeieru* přechází k modelu intertextuality Gérarda Genetta, o němž svůj rozbor a interpretaci *Vévodkyně a kuchařky* opírá. Genettův model intertextuality (*Palimpsestes* [1982], *Paratextes* [1987], *Seuils* [1987]), rozvíjející a definující typologii a techniky vytváření intertextů a strategií jejich vzájemné komunikace, se pro zkoumání intertextuality Fuksova románu ukázal jako přínosný. Ačkoliv Genettovy knihy vyžadují, zvláště pro jim vlastní metaforičnost a ironii, kritický přístup, nabízejí dobré teoretické instrumentarium analýzy intertextů. To také autorka prokázala při rekonstrukci intertextových strategií Fuksova románu promyšlenou konceptualizací základních Genettových pojmů jako paratextualita a paratext, hypertextualita, archi- a metatextualita. Tyto pojmy zahrnují v Genettově diferencovaném schématu intertextových vztahů všechny vazby, které Ladislavu Součkovou Linhartovou zajímají, jimž věnuje pozornost a jež ve specifickém smyslu vytvářejí rámeček textu a spoluurčují také horizont očekávání čtenáře (předmluvy, doslovy, motto, věnování, dopisy v textu, „citáty“ jako mystifikace, názvy a podnázvy, názvy jednotlivých kapitol atd.). Genettova typologie a klasifikace intertextových vazeb je ve vztahu k intertextové (a *auto*intertextové) struktuře Fuksova románu nepochybně produktivní také proto, že Genette rozlišuje např. ironické, polemické nebo humoristické vztahy mezi jednotlivými texty a způsoby jejich transformace: jde o parodii, travestii nebo transpozici?, vytváří autor z citátů a pseudocitátů, aluzí, parafrází pastiš, perzifláží nebo imitací?, je jeho zacházení s texty ludistické, ironické, satirické nebo vážné?

Těmto otázkám věnuje Ladislava Součková Linhartová náležitou pozornost: pečlivě a invenčně rekonstruuje aluze, citáty, parafráze, typy para-, meta- a architextů Fuksova románu a jejich původ, a pregnantně vystihuje jejich významotvornou i kompozičnětvornou funkci. Významotvorná funkce spočívá v první řadě v komunikaci, v dialogu: s pamětí (kultury), s cizími texty a jejich autory, se současným i budoucím čtenářem, i přes fyzickou smrt, která je v románu všudypřítomná. Smrt individuální i „smrt“ a zánik světa zhrouceného mocnářství. Text, navazující neustálý dialog s minulostí, s kulturou minulých epoch, neguje však, příznačně „biedermeierovsky“, jak výše zmíněno, ve specifickém smyslu zánik. Právě pro kulturu *biedermeieru* je velmi důležitá myšlenka *komunikativnosti*, jako jedna ze základních forem kontaktu s druhými a jejich prostřednictvím i se světem, přičemž důraz nespočívá ani tak na *communicatio*, na sdělení, ale na *communio*: na pospolitosti, na prožitku bezprostřední blízkosti. Kromě toho: hlavní hrdinka románu je také spisovatelkou, participující svým psaním na „textuře“, která má přetrvat fyzický zánik.

Hustá nasycenost textu citáty, aluzemi, parafrázemi atd., zakládá, jak Ladislava Součková Linhartová přesvědčivě ukazuje a dokládá, na jedné straně jeho matoucí labyrintičnost, do níž čtenář vstupuje a v níž se musí nebo má orientovat. Zároveň však mají tyto intertextové signály, stopy, strategie usnadňovat orientaci v textovém labyrintu, neboť jsou zároveň kódy

a šiframi, jež má čtenář dešifrovat. S tím souvisí, jak Ladislava Součková Linhartová zjišťuje, maskovitost a zrcadlovitost textu. Její výklad Fuksova mystifikujícího vrstvení masek a zrcadlových obrazů, jeho metaleptických a metabolických textových strategií, jako techniky *mise en abyme*, je velmi přesná a výstižná: Fuks tím zároveň transferuje do svého románu z konce 20. století klíčové topoi – zrcadlo a masku – umění a estetiky *fin de siècle* (svět jako zrcadlový kabinet, pouhý zrcadlový odraz, který „nezná“ originál a zároveň jako nekončící proces maskování, demaskování a opětovného remaskování). Okolnost, že právě poslední desetiletí 19. a první desetiletí 20. století znovu objevují, jak již zmíněno, kulturu a estetiku biedermeieru, je ve vztahu k Fuksovu románu symptomatická.

Heterogenita Fuksova textu zakládá a odkazuje k přítomnosti jiných, dalších textů a hustá síť intertextových referencí se vztahuje na cizí texty; touto heterogenitou, již je vlastní dynamická časová struktura (čas daného textu a čas cizích textů tvoří novou časovou strukturu trvání), překračuje text své vlastní hranice a otevírá se makrotextu kultury. Prostor muzea jako jedna z klíčových heterotopií Fuksova románu – pojmem Michela Foucaulta z jeho přednášky *Des espaces autres* (1967)¹ – tuto intenci dokonale vyjadřuje. Biedermeier je epochou zakládání a budování prvních veřejných muzeí, galerií, sbírek, je epochou sběratelství a uchovávání minulosti vůbec. Zde bych velmi ocenil autorčino přesné, přesvědčivé a zároveň subtilní srovnání s mikrosvětlem uměleckých předmětů ve Stifterově *Pozdním létě* (*Nachsommer*). Svobodný pán von Risach buduje tento svět jako symbiózu umění, (domestikované) přírody a náboženství, přesněji umění jako náboženství, aniž by chtěl Božské nahradit krásou. *Růžový dům* je místem vzpomínky na ztracenou jednotu umění a náboženství.

Rámec tohoto posudku neumožňuje zabývat se podrobně dalšími aspekty práce Ladislavy Součkové Linhartové. Závěrem bych vyzdvihl, že na otázku, již si sama položila v názvu své práce, dala také svou invenční a na řadě míst pronikavou interpretací Fuksova románu přesvědčivou a pozitivní odpověď. *Re-generatio* obrazu světa a kultury biedermeieru, jeho „životního pocitu“ i stylu je u Fukse evidentní, nicméně rafinovaně šifrovanou autorskou intencí, která prostupuje celým románem jako vlákna textury, tvořící jeho složitě budovanou, několikavrstvou intertextovou strukturu. Její rekonstrukce Ladislavou Součkovou Linhartovou je (i přes tiskové chyby a překlepy) **vynikajícím** a na nejednom místě i **brilantním výkonem**, který považuji, po drobnějších textových úpravách, za knižně publikovatelný. Netřeba snad ani zvláště zdůrazňovat, že práci doporučuji bez omezení k obhajobě.

Prof. Dr. phil. Josef Vojvodík, M.A.

V Praze, 26. 09. 2014

¹ Česky „Jiná místa“, in: *Myšlení vnějšku*. Praha: Herrmann a synové 1996.